

PRIKAZI I OCENE

UDK: 371.26(049.32)

DOI: <https://doi.org/10.19090/zop.2024.33.163-169>

Ines Hraste¹ 

International British School of Zagreb – Bright Horizons, Zagreb, Croatia

Prikaz knjige:

Student Self-Assessment: An Essential Guide for Teaching, Learning and Reflection at School and University

Učeničko samoocenjivanje: osnovni vodič za poučavanje, učenje i refleksiju u školi i na univerzitetu

Autorke: Maddalena Taras and Hwei Ming Wong

Izdavač: Routledge

Godina izdanja: 2023.

Madalen Taras (Maddalena Taras) je docentica na Univerzitetu u Sanderlendu (Sunderland) u Velikoj Britaniji. Njezin znanstveni rad fokusiran je na procenu učenja, posebno u oblastima koje su još uvek retko istražene od strane drugih istraživača. Različiti konteksti obrazovne procene kojima se autorica bavi odnose se na razvijanje modele procesa samoocenjivanja koji podržavaju inkluziju i učenje učenika te analizu teorijskih okvira sumativnog, formativnog ocenivanja i samoocenjivanja učenika na različitim nivoima obrazovanja.

Hvej Ming Vung (Hwei Ming Wong) je viša naučna istraživačica u oblasti obrazovanja i direktorka programa za istraživanje škola, liderstva i sistema u Centru za istraživanje pedagogije i prakse Nacionalnog instituta za obrazovanje u Singapuru. Prethodno je bila nastavnica osnovne škole i obrazovni psiholog u Ministarstvu obrazovanja.

Knjiga *Učeničko samoocenjivanje: osnovni vodič za poučavanje, učenje i refleksiju u školi i na univerzitetu* (engl. *Student Self-Assessment: an Essential Guide for Teaching, Learning and Reflection at School and University*) sastoji se od tri odeljka: 1. *Teorijski pregled samoocenjivanja učenika* (engl. *Exploring (Fundamentals of) Student Self-*

¹ Ines Hraste, hrasteines@gmail.com

Assessment); 2. *Samoocenivanje učenika u praksi (engl. Student Self-Assessment in Practice)*; 3. *Izazovi i budućnost samoocenjivanje učenika(engl. Challenges and Future of Student Self-Assessment)*.

U prvom odeljku *Teorijski pregled samoocenjivanja učenika (engl. Exploring Fundamentals of Student Self-Assessment)* autorke se bave definisanjem i važnosti eksplicitnog samoocenjivanja učenika, samoocenjivanja učenika u praksi – modelima, strategijama/tehnikama, uvetima implementacije samoocenivanja, te samoocenjivanjem i povratnom informacijom. Knjiga je sadržajno orijentisana prema konstruktivističkom pristupu naglašavajući važnost postavljanja učenika u središte procesa učenja i ocenjivanja.

U prvom podnaslavu prvog odeljka *Učeničko samoocenivanje: što je, zašto je važno i zašto bi je edukatori trebalo eksplicitno koristiti? (engl. Student Self-Assessment. What It is, Why It is Important, and Why Educators Should Use It Explicitly?)* Taras se kritički osvrće na definisanje sumativnog i formativnog ocenjivanja i njihov međusoban odnos.

Opće definisanje sumativnog ocenivanja, kao konačne procene na kraju razdoblja koja ne pruža povratnu informaciju, Taras opovrgava smatrajući da ne odražava stvarnost i da je logički prejednostavno. Formativno ocenjivanje, za koju se generalno veruje da ima blaži pristup i uticaj na učenika jer numerički ne ocenjuje, prema autorki, u određenoj meri ne pruža učeniku pravu vrednost njegovog rada upravo zbog izostanka ocene kao pokazatelja kriterijuma. Smatra Sadlerovu teoriju formativnog ocenivanja kao najkoherentniju u opisu postavljanja kriterijuma, davanja povratnih informacija učenicima i implementaciju procesa unutar nastave.

Autorka ističe kako su formativno i sumativno ocenjivanje trenutno u dihotomnom kontrastnom odnosu, jer se sumativno ocenivanje karakterizira lošim, a formativno dobrim. Taras se poziva na Skrivenu (Scriven 1967) kao začetnika same podele, pri kojoj je formativno i sumativno ocenivanje sagledavano kao jednako važan proces procene. Autorka analizira proces ocenivanja kao poveznicu formativnog i sumativnog ocenivanja, te smatra da inzistiranje na prioritetu ili važnosti između *procesa ocenjivanja i funkcije ocenivanja* doprinosi trenutnom teorijskom razilaženju. Autorka ima tendenciju poticanja povezivanja sumativnog i formativnog ocenivanja integrirajući ih u jedan koherentan, razumljiv i transparentan proces u kojem će kriterijumi biti eksplicitni, te prezentirani kao argumenti konačne procene. Na više mesta u knjizi se navodi problematika kriterijuma, koji u praksi znaju biti „latetni“ i kao takvi se implicitno koriste (Sadler,1989 prema Taras) što umanjuje njihovu jasnoću i transparentnost prilikom ocenjivanja.

Samoocenjivanje i vršnjačko ocenjivanje Taras sagledava kao procese ocenivanja koji se baziraju na istom procenivačkom procesu, ali se razlikuju u startnoj poziciji gdje

ocenjivanje vlastitog i tuđeg rada iz lične pozicije i odnosa prema njima nije isto. Kod samoocenjivanja je bitna namera i volja za postizanje nekog cilja, te apsolutno razumijevanje postupka. Samoprocena omogućava učeniku da ima pravo na svoje mišljenje i izbor koji se temelji na dobivenim informacijama. Uključivanje učenika u samoocenjivanje je opravdano kada su upoznati s kriterijuma jer jedino na taj informirani način mogu razumeti proces procene kojim potičemo inkluziju i pravednost. Neodvojiv dio samoocenjivanja je proces samoreguliranog učenja.

Teorije učenja koje se razvijaju usporedno sa samoocenjivanjem autorica ne postavlja antagonistički, već smatra da je svaka od njih donijela određeni doprinos i važnost u prostoru poučavanja i učenja. Sadržaj knjige daje presek od bihevizma koji vanjskim podražajima utiče na učenje, preko konstruktivizma koji naglašava individualni kontekst i konstrukciju znanja, do sociokonstruktivizma koji naglašava uticaj društvenog konteksta i ulogu učeničkog okruženja i odnosa na proces učenja. Bilo koja promena koja se događa u učionici neposredno deluje na učenika. Motivisanje učenika za učenje i stvaranje interesa prema sadržaju, učenju, pokreće proces samoregulirajućeg učenja kao kraljnje željenog procesa aktiviranja viših mentalnih učeničkih sposobnosti kojima samostalno i uspešno može regulisati proces usvajanja znanja.

U drugom podnaslovu *Učeničko samoocenjivanje u praksi: mogućnosti modela i strategija/tehnika* (engl. *Student Self-Assessment in Practice. What are the Choices Models, Strategies/Techniques*) Taras prvo daje povesni pregled samoocenjivanja koje se od 1930. godine provodi u Americi pri obrazovanju odraslih te je i danas prisutan na univerzitetima, gdje studenti tokom samoocenjivanja utvrđuju svoje dobre i slabije strane učenja. Sedamdesetih i osamdesetih godina samoocenjivanje se poticalo u anglosaksonskim zemljama postavljajući učenje u kontekst celoživotnog učenja s ciljem da učenici budu samostalni i neovisni o nastavnicima. Krajem 20. stoljeća pojavljuje se formativni pristup *ocenjivanje za učenje* koje se počinje uvoditi od predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja s ciljem poboljšanja učenje. Autorka smatra da je pristup *ocenjivanje za učenje* ušao u praksu bez kvalitetne teorijske razrade, smatran kao niz aktivnost (Stobart, 2008) što je dovelo do uverenja da u praksi može egzistirati samo kao dodatak sumativnom ocenivanju.

Taras u knjizi identificira, klasificira i analizira modele učeničkog samoocenjivanja istražujući njihove funkcije i uticaje na nastavničko-učeničke odnose, utvrđuje koliko su inkluzivni i osnažavajući za učenike.

Standarni učenički model samocenjivanja (engl. *Standard SSA Process*) temelji se na dogovorenim parametrima putem kojih učenici utvrđuju vlastite snage i slabosti u učenju.

Njihovo samoocenjivanje, odnosno njihov rad naknadno ocenjuje nastavnik te se u ovom modelu ne koristi ocenjivanje vršnjaka.

Samoocenjivanje (engl. *Self-Marking*) je proces u kojem učenici ispravljaju i ocenjuju vlastiti rad koristeći predložak ili tablicu ocenjivanja, uz mogućnost da i sami učestvuju u njegovoj izradi.

Zvučni standardni proces (engl. *Sound Standard Process*) je process kod kojeg učenici pri samoocenjivanju ne koriste uzorake izvrsnih radova za usporedbu, već primere koji su u srednjem rasponu ocena. S obzirom da manji broj učenika postiže izvrstan uspeh, primeri će biti bliži prosečnom učeničkom nivou i time se učenika neće obeshrabriti ili demotivirati već potaknuti na njegovo doseganje.

Model samoocenjivanja učenika s intergriranom povratnom informacijom (engl. *Model with Integrated Feedback Processes*) omogućuje učenicima da se samoocenjuju procenjujući vlastiti rad putem povratnih informacije koje primaju od nastavnika i učenika, osnaživajući se sudjelovanjem u raspravama o svojim procenama prije konačnih ocene učitelja.

Detaljna analiza dostupnih modela za samoprocenu učenika pokazala je raznolikost i fleksibilnost procesa, tako da se različiti konteksti mogu prilagoditi i podržati rad učenika. Ove mogućnosti mogu pomoći učenicima u različitim fazama njihovog razvoja kako bi ih učinkovito uvele u kompleksne varijacije procena i maksimizirale njihov potencijal za učenje.

U trećem podnaslovu *Implementacija učeničkog samoocenjivanja: uslovi i klima* (engl. *Implementing Student Self-Assessment. Conditions and Climate*) Hvej Ming Vung (Hwei Ming Wong) predstavlja dva istraživanja vezana za učinke samoocenjivanje učenika.

Istraživanja (Wong 2017) i (Wong, Safii i Kwek 2019) provedena su na uzorcima od 75 učenika četvrtog razreda (dob 10 godina) u dve osnovne škole u Singapuru, te na 160 učenika trećeg razreda (dob 9 godina) u jednoj osnovnoj školi u Singapuru. U prvom istraživanju (Wong 2017) utvrđeno je da 98% učenika ima potrebu za samoocenjivanjem, te njih 98,7% procenjuje da se pravedno samoocenilo. Istovremeno, većina učenika (88%) je izjavila da im je potrebno više vežbe kako bi bili sigurni u procenjivanje vlastitog rada.

U drugom istraživanju koje su proveli Vung i sur. (Wong, Safii i Kwek 2019) učenici su izvestili da im korišćenje rubrika olakšava proces samoocenjivanja, te istaknuli važnost obuke i pripreme za samoocenjivanje. Kako bi se ostvario process implementacije samoocenjivanja bilo je potrebno definisati kriterijume samoprocene, poučiti učenika kako primeniti kriterijume, te davati povratne informacije učenicima o samoproceni. Ono što Vung naglašava je primarna važnost razumevanja kriterijuma i procesa samoocenjivanja, te

podrška škole kao šireg okruženja nastavničkom radu i uvođenju novih načina rada, kao i stvaranje pozitivne razredne klime. Učeničko percipiranje razredne klime kao nešto što je vpgodno i podržavajućo uticat će benefitno na raspoloženje, stavove i standarde. Okolina u učionici koja pruža relevantan sadržaj, jasne ciljeve učenja i povratne informacije pruža prilike za razvoj vještina i strategije koje pomažu učenicima da uspiju (Weimer, 2009).

U četvrtom podnaslovu prvog odeljka *Učeničko samooceniivanje i povratna informacija* (engl. *Student Self-Assessment and Feedback*) Taras govori o povratnoj informaciji kao ključnom aspektu formativnog ocenjivanja. Unutar samooceniivanja povratna informacija bit će potpuna i kvalitetna nakon što učitelj pregleda rad i daje svoj osvrt. Svi modeli samooceniivanja omogućuju učenicima da se usredotoče i reflektiraju na svoj rad koristeći zajedničke kriterije kako bi ga procenili. Njihova samoprocena će proizvesti ideje ili "povratne informacije" o tome kako promeniti, poboljšati i ažurirati vlastiti rad. Najbolji dijaloški proces bio bi zajedničko stvaranje kriterijuma, rasprava o kriterijuma i obrascu za ocenjivanje, s individualne ili grupne razine.

U drugom odeljku *Samooceniivanje učenika u praksi* (engl. *Student Self-Assessment in Practice*) autorke obrađuju povezanost tehnologije sa samooceniivanjem učenika, te daju prikaze iz prakse samooceniivanja s primarne, sekundarne i visoke razine obrazovanja.

U prvom podnaslovu drugog odeljka *Unapređenje učeničkog samooceniivanja korišćenjem tehnologije* (engl. *Enhancing Student Self-Assessment Using Technology*) Taj Huej Jung (Tay Hui Yong) i Džue Gaosje (Zhu Gaoxia) iznose i analiziraju stajalište kako obrazovne tehnologije mogu unaprediti proces samooprocene iz nekoliko razloga. U prvom redu, tehnologija olakšava pružanje pravovremenih povratnih informacija učenicima, što je ključno za njihovo promptno ispravljanje i prilagođavanje rada prema razvoju. Učenike motivišu i vizualne analize njihovih radova te kao takve povratne informacije im olakšavaju refleksiju, kritičko razmišljanje i daju im informaciju u kojem smeru treba njihovo buduće učenje da ide. Tehnologija koja podržava samooceniivanje omogućava personalizirane povratne informacije. Takva detaljna analiza velikog broja podataka koji se skupljaju tijekom samostalnog učeničkog rada, generira personalizirane povratne informacije i omogućava učenicima da napreduju u procesu učenja birajući svoj put i tempo. Tehnologija povećava osjećaj autonomnosti i vlasništva učenika nad svojim radom i potiče samoregulirano učenje razvijajući sposobnost procene svog nivoa razumevanja, prepoznavajući praznine u njemu, te praveći planove kako mogu da ih nadopune. Od neželjenih posledica upotrebe tehnologije autorke navode nejednaku dostupnost tehnologije svim učenicima, problem izazova korištenja tehnologije kod učenika s poteškoćama (tipkovnica, učenici s disleksijom), nedovoljnu prilagodljivost tehnologije različitim kulturama i jezicima te socioekonomskom statusu.

Obrazovni tehnološki alati (online platforme, aplikacije i softveri) kojim su se učitelji koristili pri samoocjenjivanju uz navođenje njihovih primera rada u knjizi su *Google documents, Mentimeter, Padlet, Scribo, Student Learning Space*.

U posljednjem odeljku *Izazovi i budućnost samoocjenjivanje učenika* (engl. *Challenges and Future of Student Self-Assessment*) daje se pregled najboljeg učinka samoocenivanja i razmišljanja o budućem razvoju samoocenivanja.

U prvom podnaslovu *Najbolji način korišćenja samoocenivanja učenika* (engl. *Using Student Self-Assessment to Best Effect*) Kelvin Tan i Hvej Ming Vung (Hwei Ming Wong) ispituju učinak samoocenivanja na osnovu iskustava nastavnika u pogledu njihovog razumevanja i upotrebe, zatim posmatraju koje su zasluge i moći samoocenivanja i istražuju samoocenivanje u kontekstu učeničkog poimanja.

Nastavnici mogu preuzeti dvije pozicije u odnosu na samoocenivanje učenika. Mogu biti neosporni jedini referentni okvir za procene učenika o njihovom učenju ili mogu uvesti programski vođenu samoprocenu, gde se nastavnici fokusiraju na nastavni sadržaj i pružaju prilike učenicima da se samoocenuju. Nastavnici u tom smislu educiraju učenike na koji način da prema postavljenim kriterijima samoocenuju svoje učenje.

Moći i zasluge samoocenivanja su omogućivanje autonomije učenika, poticanje učeničke refleksije i diskusije o njihovom radu koji utiču na njihovu prosudbu i donošenje odluka, razvijajući veštine koje će koristiti u budućnosti u širem kontekstu.

Učeničko poimanje samoocenivanja može biti pozitivno i osnažujuće ako se vodi planirano, kontinuirano i stručno uz nužnu pripremu i edukaciju. No, mogu se pojaviti i određene poteškoće koje autorica analizira, a odnose se na nespremnost učenika za samoovrednovanje, obeshrabrenost učenika prilikom usporedbe tuđeg rad s vlastitim i potcenivanje vlastitih učeničkih sposobnost. Uzimajući navedeno u obzir nastavnik mora pripremiti i prilagoditi različite modele samoocenivanja učenicima kako bi dobili iskustvo i samopouzdanje pri samoocenivanju.

U posljednjem podnaslovu *Nerazrešene dileme pri samoocjenjivanju: pogled u budućnost* (engl. *Unresolved Dilemmas in Self-Assessment Looking to the Future*) Taras navodi nužno teorijsko razumevanje procesa i funkcija ocenivanja ističući teoriju kao bitno polazište, ali naglašava i veliku važnost provođenja novih empirijskih istraživanja koja će generisati konceptualne i praktične ekspertize za daljni razvoj modela samoocjenjivanja, kako bi naši učenici unapređivali vještine koje će im omogućiti veću participaciju u vlastitom razvoju kao odgovornih građana. Autoričina je intencija da svaki model samooregulirajućeg učenja nastavnici shvate kao nešto što je fleksibilno, te da ih se prihvati kao osnov kojeg

svaki nastavnik može prilagoditi svojoj razini rada i sprovođenju unutar razrednog okruženja.

Knjiga *Učeničko samoocjenjivanje: osnovni vodič za poučavanje, učenje i refleksiju u školi i na univerzitetu* (engl. *Student Self-Assessment: an Essential Guide for Teaching, Learning and Reflection at School and University*) autorki Madalen Taras (Maddalena Taras) i Hvej Ming Vung (Hwei Ming Wong) pruža sveobuhvatan teorijski, konceptualni, kontekstualni i praktični pregled procesa samoocjenjivanja prikladan za osnovne, srednje i visokoškolske edukatore. Autorke ističu nekoliko ključnih tačaka neophodnih za razumevanje procesa samoocjenjivanja. Naglašavaju važnost pronalaženja argumentiranog i jedinstvenog pedagoškog okvira ocenjivanja koji će istovremeno dati značaj procesu i funkciji formativnog i sumativnog ocenjivanja. U fokusu je učenik kao bitan subjekt procesa ocenjivanja, koji zahteva kvalitetnu pripremu i edukaciju za sprovođenje samoocjenjivanja. Iako sam proces nije nov i teorijski je potkrepljen njegov pozitivan uticaj na učenje učenika, njegova primena nije dovoljno raširena u praksi, posebno kada je u pitanju pružanje povratnih informacija o procesu i funkcijama ocenjivanja. Knjiga kritički analizira pedagošku paradigmu procesa ocenjivanja, mogućnosti i uslove njegova uvođenja u osnovnom, srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju, povezujući ga s obrazovnim tehnologijama. Ukoliko je cilj osnažiti učenike za kritičko razmišljanje, samoregulaciju sopstvenih sposobnosti, kao i ostvarivanje pozitivnih socijalnih odnosa između nastavnika i učenika, kao i među vršnjacima, tada bi proces samoocjenjivanja trebalo integrisati u svakodnevnu praksu u učionici. Ova knjiga pruža sve relevantne teorijske i praktične smernice za uspešnu implementaciju procesa samoocjenjivanja.

Primljeno: 17. 05. 2024.

Prihvaćeno za objavljivanje: 03. 06. 2024.